

Tomasz Stępniewski*

Ukraina: niepewna przyszłość w cieniu przeszłości

Ukraine: Uncertain Future Overshadowed by the Troubled Past

Abstract: Since 1991 Ukraine has suffered three revolutions which impacted the country's internal and international situation. One would assume that the EuroMaidan and Orange Revolution were the most significant attempts to change the state of affairs in Ukraine. When the ruling authorities were replaced and constitutional changes made, it did not bring about the kind of substantial transformation in the sphere of political system that would allow the creation of a more stable structure. The change of political and legal systems seems to be one of the most urgent necessities in Ukraine. Without thorough constitutional reforms the division of legislative and executive powers is simply impossible. Obscure constitutional and executive legacies favor the abuse, over-interpretation, as well as the instrumental application of law. Other constitutional and judicial reforms seem essential. Still, are the ruling elites ready, and above all, are they able to conduct a profound change in the perception of reality, and go beyond the clan-oligarchic interests? If Ukraine fails to conduct systematic political reforms, it will be doomed to a future of being taken advantage of, while at the same, time becoming susceptible to Russia's influences.

Keywords: Ukraine, Ukraine foreign policy, Ukraine crisis, Russia, Ukraine's security.

Украина: неопределенное будущее в тени прошлого

Резюме: Можно было допускать, что «Евромайдан» и «оранжевая революция» являлись попыткой изменения положения дел. Несмотря на то, что в результате этих событий правительство было заменено, а также произошли конституционные изменения, они не привели к существенным изменениям в сфере устройства, которые бы позволили создать более стабильную структуру системы государства. Изменение политической и правовой системы представляется одной из первооче-

* Tomasz Stępniewski, dr hab., prof. KUL, kierownik Katedry Studiów Wschodnich, Instytut Nauk Politycznych i Spraw Międzynarodowych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: tomasz.stepniewski@gmail.com

редных потребностей Украины. Без тщательной конституционной реформы разделение законодательной и исполнительной власти просто не представляется возможным. Неясные конституционные и исполнительные положения благоприятствуют злоупотреблениям, чрезмерной интерпретации и инструментальному применению права. Необходимы и другие конституционные и судебные реформы. Однако, готовы ли правящие элиты и, прежде всего, способны ли они произвести глубокие изменения в восприятии реальности и выйти за пределы кланово-олигархических интересов? Если Украина не проведет систематических политических реформ, то будет обречена на тяжелое будущее и одновременно усилится ее восприимчивость к влиянию России.

Ключевые слова: Украина, внешняя политика Украины, украинский кризис, Россия, безопасность Украины.

Wstęp

Analizując sytuację polityczną na Ukrainie, należy zauważyć, że już od dłuższego czasu zarówno polscy, jak i zachodnioeuropejscy eksperci zastanawiają się nad kierunkiem polityki zagranicznej Ukrainy¹. Czy obrała ona kurs europejski czy też prorosyjski? Można stawiać wiele hipotez dotyczących kierunku polityki zagranicznej Ukrainy. Przy rozpatrywaniu różnych wariantów należy pamiętać o tym, że jej geopolityczne położenie, z jednej strony, umiejscawia ją w kręgu zainteresowania najważniejszych demokracji zachodnioeuropejskich oraz USA, z drugiej zaś, powoduje, że Ukrainie jest niezwykle trudno jednoznacznie opowiedzieć się za jedną z opcji, gdyż elity polityczne nie wiedzą, czy też nie chcą wiedzieć, który wariant wybrać – europejski czy prorosyjski. Ponadto do momentu wybuchu Euromajdanu na przełomie 2013/2014 roku ambiwalentność ośrodka decyzyjnego w Kijowie wypływała z niezdecydowania społeczeństwa ukraińskiego. W niniejszej analizie autor położył nacisk na uwarunkowania polityki zagranicznej Ukrainy – państwa powstałego po rozpadzie ZSRS i znajdującego się obecnie na drodze transformacji systemowej. Pomimo upływu dość długiego czasu od tego wydarzenia i panowania innych już realiów, sposób myślenia, czy też uprawiania polityki, nie-

¹ Zob. m.in. J.M. Fiszer, T. Stępniewski, *Polska i Ukraina w procesie transformacji, integracji i wyzwania dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2017; *Ukraina po (Euro)majdanie. Od autorytaryzmu do protodemokracji*, A. Stelmach, L. Hurska-Kowalczyk (red.), Toruń 2016; K. Świnder, *Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś (po rozpadzie Związku Radzieckiego)*, Warszawa 2015; O. Onuch, H.E. Hale, *Capturing Identity: The Case of Ukraine*, „Post-Soviet Affairs”, vol. 34, 2018, no. 2-3, s. 84-106.

wiele się zmienił. Ukraina przetrwała trzy rewolucje (rewolucja na granicy, pomarańczowa rewolucja oraz rewolucja godności)², ale jej przeszłość nadal nie rysuje się w jasnych barwach. Należy podkreślić, że na skutek zaangażowania państw zachodnich (szczególnie Unii Europejskiej) – czego zwieńczeniem była pomarańczowa rewolucja oraz przynajmniej częściowo Euromajdan – zostały zainicjowane procesy sprzyjające przebudzeniu społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie jak również wpływające na sytuację polityczną tego państwa.

W celu przeprowadzenia analizy ewolucji sytuacji na Ukrainie, w pierwszej kolejności scharakteryzowana zostanie sowiecka spuścizna, kolejno zostaną przedstawione w sposób ogólny uwarunkowania polityki zagranicznej Ukrainy, a następnie zostanie podjęta próba ukazania sytuacji tego państwa w niedalekiej przyszłości.

1. sowiecka spuścizna warunkująca sytuację polityczną Ukrainy

Funkcjonowanie państwa i społeczeństwa ukraińskiego przez ponad siedemdziesiąt lat w ramach Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich odcisnęło piętno na współczesnej Ukrainie. Pomimo że ZSRS rozpadł się w 1991 roku, sowiecka spuścizna nadal wpływa na funkcjonowanie niepodległej Ukrainy. Odwołując się do Carla Schmitta, możemy powiedzieć, że w wyniku nakładania się sfer państwa i społeczeństwa zarówno zanikają *neutralne* obszary, takie jak kultura, religia czy gospodarka, jak i przestają być *neutralne* – niepaństwowe oraz niepolityczne³. Schmitt w celu dokładnego określenia pojęcia polityczności powołuje się na antynomie „sojusznika” i „wroga”. Bez użycia tych terminów nie można zdefiniować pojęcia polityczności. Państwo, które odpowiedzialne jest za bezpieczeństwo wspólnoty, depolityzuje wszystkie grupy znajdujące się wewnątrz jego władztwa. W rozważanym przypadku

² Warto tutaj wspomnieć o bardzo ważnym projekcie, w którym autor uczestniczył w 2017 i 2018 roku, pt. „3R. Three Ukrainian Revolutions” – koordynowanym przez College of Europe w Natolinie (Warszawa) – traktującym o trzech rewolucjach na Ukrainie. Szerzej o projekcie: <https://www.coleurope.eu/page-ref/3r-project>.

³ C. Schmitt, *Teologia polityczna i inne pisma*, wybór, przekł. i wstęp M. A. Cichocki, Kraków 2000, s. 195; jak również na temat suwerenności i polityczności zob. C. Schmitt, *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, translated by G. Schwab, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London 1988, s. 5 i nast.

mamy do czynienia z jeszcze jednym faktem – Ukraina jako państwo jest za słaba, aby „wymusić” na poszczególnych grupach respektowanie swej wyłączności na polityczność. Grupy nacisku na Ukrainie (inaczej niż w prawidłowo funkcjonujących demokracjach) wywierają presję na organy władzy za pomocą wszelkich dostępnych metod, ich wewnętrzzną strukturę możemy określić jako dobrze zorganizowane klany oligarchiczne (polityczno-gospodarcze grupy nacisku). Dość często dochodzi do sytuacji, w których ich partykularne interesy przeważają nad racją stanu Ukrainy. Zagrożeniem dla wszechwładzy oligarchów mógł być kompromis osiągnięty w czasie pomarańczowej rewolucji na przełomie 2004/2005 roku, który spowodował, że silna pozycja prezydenta, *de facto* administracji prezydenckiej, została ograniczona⁴. Mogło się wówczas wydawać, że będzie to początek końca systemu oligarchicznego z lat 90. XX wieku. W czasie pomarańczowej rewolucji i w trakcie negocjacji prowadzonych przez obozy „pomarańczowych” i „niebieskich” został zawarty kompromis, na mocy którego prezydent przestał stać na czele władzy wykonawczej. W późniejszym okresie, w czasie urzędowania Wiktora Janukowycza, część prerogatyw prezydenta została przekazana premierowi. W wyniku wydarzeń na Majdanie doszło co prawda do wymiany ekipy rządzącej oraz zmiany konstytucji, ale nie przyczyniło się to do zasadniczej transformacji systemu. Tym samym nie doszło do ostatecznej konstrukcji systemu politycznego na Ukrainie, a jedynie do zmiany układu oligarchicznego – partii korporacji na rzecz rywalizacji grup interesów polityczno-ekonomicznych⁵. W kolejnych latach mieliśmy do czynienia z przetasowaniami grup oligarchicznych, lecz system polityczny ciągle nie uległ zmianie.

Na kształt systemu politycznego Ukrainy wpływają wskazane wyżej powiązania polityków z klanowym biznesem oraz chęć utrzymania przy władzy przez rządzących (np. przez obecnego prezydenta Ukrainy Petra Poroszenkę) silnych grup gospodarczych lub ewentualnie wyeliminowania konkurencyjnych oligarchów. Również kolejna

⁴ T. Kapuśniak (Stępniewski), *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, Warszawa–Lublin 2008, rozdz. 4.

⁵ Por. W. Baluk, *Transformacja systemu politycznego Ukrainy, Mołdowy i Białorusi*, [w:] *Białoruś, Mołdawia i Ukraina wobec wyzwań współczesnego świata*, T. Kapuśniak (Stępniewski), K. Fedorowicz, M. Gołoś (red.), Lublin 2009, s. 22-24; także: T. Stępniewski, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy po 2010 roku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, T. Stępniewski (red.), Rok 11 (2013), z. 2: *Słowiański trójkąt: Rosja, Ukraina, Białoruś*, s. 143-163.

rewolucja Euromajdanu nie spowodowała korekty systemu politycznego Ukrainy, w związku z czym grupy oligarchiczne nadal kształtują i kontrolują sytuację tego państwa. Dlatego też bez gruntowych reform i deoligarchizacji systemu politycznego Ukrainy nie należy spodziewać się istotnych zmian. Klany oligarchiczne będą się skutecznie broniły przed nazbyt radykalnymi reformami. Jeżeli scenariusz wyeliminowania klanów z życia politycznego nie jest możliwy, to najlepszym rozwiązaniem wydaje się ewolucja tych klanów w kierunku klasycznych grup nacisku. Wówczas tworzenie sztucznych (własnych) partii politycznych nie będzie ani potrzebne, ani konieczne, ponieważ założone cele będzie można osiągnąć poprzez lobbging. Wprowadzenie jasnych reguł gry może jednak dla owych klanów oznaczać zagrożenie w postaci napływu inwestycji zagranicznych, co tym samym groziłoby osłabieniem pozycji rodzimych oligarchów.

2. Uwarunkowania wewnętrzne polityki zagranicznej Ukrainy

Można uznać, że sytuacja polityczna na Ukrainie, jaka ukształtowała się w wyniku wydarzeń z jesieni 2004 roku, określanych mianem pomarańczowej rewolucji, zmieniła kierunek marszu Ukrainy: od przejściowego postradzieckiego wariantu jej rozwoju ku dążeniu do konsekwentnej realizacji modelu klasycznego państwa narodowego. Ukraina zaświadczyła, że jest państwem należącym do Europy nie tylko geograficznie, ale również pod względem propagowanych wartości europejskich. Pomarańczowa rewolucja (w szczególności postawa społeczeństwa ukraińskiego) wywołała sympatię na niemal całym kontynencie i długo pozostawała obiektem zainteresowania mediów. Wówczas nowo wybrany prezydent Wiktor Juszczenko, wraz z całym gabinetem i parlamentem ukraińskim, poprzez podejmowanie konkretnych decyzji rozpoczął realizację – wcześniej jedynie zadeklarowanego – kierunku polityki zagranicznej nastawionego na integrację z instytucjami europejskimi i euroatlantyckimi⁶. Natomiast dojście

⁶ Podczas prezydentury Leonida Kuczmy Ukraina często deklarowała plany integracji z UE i NATO. Jednak dla wielu badaczy polityki zagranicznej Ukrainy zrozumiałe było, że „europejskie intencje” Kuczmy to tylko zagranie taktyczne, pozwalające mu na realizowanie polityki „wielowektorowości”, tj. polityki balansowania między Rosją a Zachodem. Spowodowało to pojawienie się

do władzy Wiktora Janukowycza spowodowało odsunięcie wektora polityki europejskiej na dalszy plan i ewolucję systemu politycznego w kierunku autorytaryzmu. Wydarzenia Euromajdanu z przełomu 2013/2014 roku były *de facto* odpowiedzią na brak podpisania przez Janukowycza umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Porozumienie to w oczach społeczeństwa ukraińskiego służyło zacieśnieniu współpracy z UE i czyniło bliższą perspektywę członkostwa w jej strukturach. Tak więc Euromajdan przyczynił się do zmiany sytuacji politycznej i odsunięcia od władzy skorumpowanego prezydenta. Nowy impuls i optymizm związany z gruntowanymi reformami politycznymi pojawił się wraz z dojściem do władzy Petra Poroszenki. Z perspektywy 2017 roku można powiedzieć, że chociaż niektóre reformy zostały zainicjowane oraz częściowo wdrożone, to przed rządzącymi Ukrainą ciągle stoi wiele wyzwań. Podjęte reformy i zmiany wprowadzane w państwie często są jedynie reakcją na zaistniałą sytuację, dlatego następują powoli, nieregularnie, niekonsekwentnie, a niekiedy nawet przeprowadzane są niefachowo. Tak więc pozytywny rezultat, jaki ostatecznie udaje się osiągnąć, przesłaniają negatywne zjawiska i procesy oraz spuścizna poprzedniego reżimu. Podobnie jak wcześniej, tak również teraz, o wiele większy wpływ na kształtowanie i realizację polityki zewnętrznej i bezpieczeństwa ma sytuacja wewnętrzna na Ukrainie, szczególnie sympatie polityczne rządzących, aniżeli ochrona nadrzędnego interesu państwa (czemu mogłoby służyć skorzystanie z propozycji badaczy i instytucji analitycznych)⁷. Dodatkowo, na sytuację wewnętrzną na Ukrainie w zasadniczy sposób wpływa trwający konflikt zbrojny Rosji z Ukrainą na Donbasie. Sytuacja ta powoduje, że chociaż kierunek polityki zewnętrznej i bezpieczeństwa Ukrainy, a jednocześnie proces przekształceń wewnętrznych uległy na przestrzeni ostatnich lat istotnym zmianom, to jednak ciągle istnieje na tych płaszczyznach wiele wyzwań. Częściowo jest to wina rządzących Ukrainą, ale stan ten wynika również z niezrozumienia

na Zachodzie takiego terminu jak „Ukraine fatigue” – zmęczenie (albo znużenie) Ukrainą. Z podobną sytuacją mamy do czynienia obecnie za rządów Petra Poroszenki, kiedy prezydent cały czas przekonuje państwa zachodnie o postępujących reformach na Ukrainie, a rzeczywistość wygląda odmiennie.

⁷ Por. Г. Перепелиця, *Внутрішні чинники формування зовнішньої політики України*, „Політика і час”, 2004, № 11, s. 32-45.

i niezaakceptowania zarówno przez elity polityczne, jak i przez część społeczeństwa konieczności przeprowadzenia trudnych i kosztownych (również społecznie) reform wewnętrznych. Oczywiście zmiana sposobu myślenia społeczeństwa i uzyskanie jego akceptacji dla wartości demokratycznych Zachodu są bardzo trudne, zwłaszcza jeśli chodzi o osoby w wieku średnim i starsze, w których podświadomości ciągle tkwią ślady minionej epoki, kiedy znajdowali się pod przemożnym wpływem ideologii totalitarnej. Dodatkowo, psychologia postrewolucyjnej elity ukraińskiej w wielu aspektach pozostaje psychologią postradziecką. Dlatego od wielu lat zarówno analitycy (np. z Instytutu Strategii Narodowej Ukrainy czy z Instytutu Polityki Zewnętrznej Akademii Dyplomatycznej Ukrainy), jak również liczni badacze zwracają uwagę na zasadnicze cechy postradzieckie, które nadal właściwe są elicie politycznej państwa oraz części społeczeństwa na Ukrainie⁸.

Pierwszą cechą jest „ubiznesowanie (monetaryzacja) polityki”. Polityka nie jest postrzegana jako przestrzeń służąca do realizacji programów i projektów związanych z przyszłością i losem narodu, nie jest również środkiem do samowyróżnienia. Traktowana jest natomiast jako sposób na osiągnięcie określonych celów biznesowych i zarobienie pieniędzy, gdzie dochodzić może nawet się do szantażu (w odniesieniu do opozycji obecnej władzy). W takiej sytuacji interesy polityczne wyrażane są w pieniądzu i na nie są przeliczane, a władza umożliwia dostęp do ich i pomnażanie zysków.

Drugą cechą jest „polityczny postmodernizm”, czyli bezwzględna przewaga „technologii politycznych” nad realną polityką. Wśród elit politycznych „postmodernizm polityczny” wypływa z braku realnej ideologii. Każdy polityk wychodzi z założenia, że należy dążyć do maksymalizacji własnych biznesplanów. Taki sposób podejścia nie współgra z długookresową odpowiedzialnością polityczną za wypowiedziane słowa i złożone deklaracje, pozwala natomiast na szafowanie słowami bez pokrycia, nierealnymi zobowiązaniami i propozycjami, sprzecznymi nawet z rzeczywistymi zamiarami poszczególnych po-

⁸ Zob. O. Яхно, О. Мушак, О. Белковська, С. Белковський, *Українська влада після виборів-2006: ідеологія, стратегія, конфігурація, склад, перші кроки*, „Українська правда”, 20.03.2006, <http://www.prawda.com.ua>; M. Melnyk, *Integracja Ukrainy z Europą Zachodnią jako wybór cywilizacyjny – katalog problemów i pytań*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, B. Fijałkowski, A. Żukowski (red.), Warszawa 2002, s. 215-220.

lityków czy sił politycznych. Do tego dochodzi również przypisywanie sobie pozytywnych rezultatów procesów zachodzących w sposób obiektywny, tj. niezależny od konkretnych polityków.

Trzecią cechą jest „syndrom kolonialnej świadomości”. Czołowi przedstawiciele postradzieckiej elity kształcili się jeszcze w innym państwie – w Związku Radzieckim – i do dziś nie uważają się za obywatele całkowicie niepodległego państwa. Elity polityczne, tak jak robiły to wcześniej, nadal szukają tzw. „naczelników”, czyli centrów spoza Ukrainy, które mogłyby wziąć na siebie odpowiedzialność zarówno za zapewnienie „świetlanej przyszłości”, jak i za wszystkie istniejące i przyszłe problemy oraz klęski państwa. Syndrom kolonialnej świadomości powoduje, że elita polityczna chce być postrzegana przez Waszyngton, Brukselę czy Moskwę jako godna podziwu, natomiast nie jest zainteresowana tym, jak odbiera ją własny naród, widziany przez nią jako kolonialna „biomasa” ludzi drugiej kategorii. W znacznym stopniu rozwojowi takiego syndromu sprzyja geografia ekonomicznych interesów przedstawicieli elity politycznej, dla której zarówno rachunki bankowe w USA i UE czy najdroższe nieruchomości pod Moskwą, jak i pozycja zagranicznych centrów wpływu są ważniejsze od życiowych interesów własnego narodu i państwa.

Czwartą cechą jest „polityczna krótkowzroczność”. Ze względu na wspomniane wcześniej cechy, elita postradziecka z reguły przejawia stałą niezdolność do formułowania długoterminowych programów rozwoju państwa, zorientowanych co najmniej na 15-20 lat. Dla elity tej wszystkie projekty związane są z krótkimi, kilkuletnimi okresami i na dodatek nie dotyczą podstawowych aspektów funkcjonowania państwa⁹.

Problem polega na tym, że ludzie ze „świadomością przejściową” do dziś postrzegają władzę jako system, a nie jako misję służenia¹⁰. Na Ukrainie większość politycznej i ekonomicznej elity postradzieckiej, reprezentującej prywatny sektor biznesu, a z nim również część społeczeństwa, nie jest przygotowana do przestrzegania standardów de-

⁹ Szerzej: *Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit*, Warszawa 2004; O. Яхно, О. Мушак, О. Белковська, С. Белковський, *Українська влада після виборів-2006*.

¹⁰ Ibidem.

mokratycznych¹¹. Ponadto, brak wewnętrznej motywacji w dążeniu do osiągnięcia przedstawionych standardów uwarunkowany jest rozbieżnością interesów. Co więcej, reprezentanci tej elity, nawet za rządów Leonida Kuczmy, nie negocjowali tego, że Ukraina odbiega od poziomu demokracji i standardów europejskich: braku zaplecza strategicznego do przeprowadzenia reform i odpowiedzialności politycznej. Ponadto potwierdzali, że z powodu niestabilności politycznej, niedoskonałości systemu prawnego i korupcji na Ukrainie Europejczycy boją się inwestować w jej gospodarkę¹².

3. Konkluzje: europejskie marzenia, eurazjatyckie realia

Z jednej strony możemy powiedzieć, że ostatnie rewolucje spowodowały, że sytuacja polityczna na Ukrainie uległa daleko idącej zmianie. Z drugiej strony, trudno zaprzeczyć, że owe rewolucje doprowadziły do widocznej kohabitacji sił politycznych na Ukrainie – szczególnie jest to widoczne od czasów pomarańczowej rewolucji. Co ważne, kohabitacja na scenie politycznej Ukrainy na przestrzeni ostatnich lat jest wypadkową wielu wydarzeń i konfliktów społecznych, ekonomicznych oraz kulturowo-cywilizacyjnych. Od momentu uzyskania niepodległości Ukraina znajduje się na drodze transformacji systemowej. Pomimo wysiłków nie udało się ukształtować w pełni demokratycznego systemu w czasie przemian w latach 1991-1996. Wynikało to ze znaczących różnic pomiędzy władzą wykonawczą, ustawodawczą a sądowniczą. Mimo że w 1996 roku została uchwalona konstytucja Ukrainy, podstawowe problemy nie zostały rozwiązane. Ustawa stanowiła kompromis pomiędzy władzą wykonawczą a ustawodawczą, jednak szereg prerogatyw zachował również prezydent, wspierany przez grupy oligarchiczno-klanowe. Mogłoby się wydawać, że próbą zmiany istniejącego stanu rzeczy była pomarańczowa rewolucja, a w ostatnim czasie również Euromajdan. Nastąpiły wówczas wymiany ekip rządzą-

¹¹ Por. np. wywiady z R. Bohatyrjową, A. Derkaczem, S. Hawryszem, L. Krawczukiem, I. Kurasiem przeprowadzone wiosną 2003 roku w: *Droga do Europy*.

¹² M. Riabczuk, *Europejskie marzenia, euroazjatyckie realia*, [w:] *Droga do Europy*, s. 12-13; O. Шевчук, *Вічні інтереси українських політиків*, „Українська правда”, 22.01.2007, <http://www.pravda.com.ua>.

cych, ale w zakresie systemu politycznego nie doszło do zasadniczych przeobrażeń, które pozwoliłyby na stworzenie stabilnej konstrukcji¹³.

Wskazana powyżej sytuacja na Ukrainie może zostać rozwiązana poprzez zmianę systemu politycznego i prawnego. Bez gruntownych reform konstytucyjnych nie będzie możliwe rozdzielenie władzy ustawodawczej i wykonawczej. Mgliste zapisy konstytucyjne i ustawowe sprzyjają instrumentalnemu traktowaniu prawa i jego wykorzystywaniu czy nadinterpretacji. Kolejnym problemem dla społeczeństwa i ukraińskiej sceny politycznej jest korupcja. Czy elity rządzące są jednak w stanie – albo czy są gotowe – dokonać zmiany percepcji rzeczywistości i wyjść ponad klanowo-oligarchiczne interesy? Jeśli nie dojdzie na Ukrainie do reform politycznych (systemowych), państwo nie będzie w stanie uniknąć instrumentalnego traktowania przez inne podmioty (państwa i organizacje międzynarodowe), a tym samym będzie podatne na wpływy największego sąsiada o neoimperialnych ambicjach – Rosji¹⁴. Ponadto, trwający konflikt zbrojny z Rosją na Donbasie daje Rosji możliwości ciągłego wywierania wpływu na politykę wewnętrzną i zagraniczną Ukrainy.

Geopolityczna pozycja oraz potencjał Ukrainy po pomarańczowej rewolucji były przez Zachód postrzegane jako bardziej atrakcyjne i perspektywiczne aniżeli przed tymi wydarzeniami. Konieczność porzucenia przez Ukrainę metod sprawowania władzy minionego reżimu stwarza problemy w zakresie bezpieczeństwa państwa. Rządy wybranego w wyniku Euromajdanu Petra Poroszenki pokazują jednak, że rządzącym dość trudno jest odejść od oligarchicznego sposobu funkcjonowania państwa (prezydent Poproszenko jest jednym z oligarchów ukraińskich). Ukraińskie elity polityczne oraz całe społeczeństwo muszą zdać sobie sprawę z tego, że dla Zachodu rozwój demokracji na Ukrainie oraz życie według takich standardów (dotyczy to również

¹³ Szerzej zob. m.in. T. Kapuśniak (Stępniewski), *Elita władzy, grupy oligarchiczne a społeczeństwo obywatelskie na scenie politycznej Ukrainy*, [w:] *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, T. Bodio (red.), t. 2, Warszawa 2010, s. 523-534; także: W. Konończuk, *Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie*, „Punkt Widzenia”, nr 59, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, sierpień 2016.

¹⁴ T. Kapuśniak (Stępniewski), *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych*, rozdz. 3; także: J. Szostek, *The Power and Limits of Russia's Strategic Narrative in Ukraine: The Role of Linkage*, „Perspective on Politics” vol. 15, 2017, no. 2, s. 379-395.

kwestii gospodarczych) są o wiele ważniejsze niż geopolityczna sytuacja państwa (nawet jeśli tego czynnika nie można lekceważyć).

Ukraina od czasu uzyskania niezależności próbuje na miarę swoich możliwości i w odniesieniu do konkretnej sytuacji politycznej prowadzić politykę integracji europejskiej i euroatlantyckiej. Realia stosunków międzynarodowych, czynniki wewnętrzne oraz rozszerzanie się współczesnych zagrożeń i wyzwań dla pokoju europejskiego warunkują potrzebę bardziej intensywnej współpracy oraz podjęcia działań integracyjnych, zarówno ze strony Ukrainy, jak i Europy. Obecnie, aby ten cel osiągnąć, głównym zadaniem Ukrainy winno być jej dążenie do prowadzenia stabilnej i pozbawionej dwuznaczności polityki. Wiele zależy od Ukrainy, ale nie mniej od Unii Europejskiej. Rozszerzenie UE w kierunku wschodnim (2004 i 2007 rok) spowodowało, że państwa Europy Wschodniej znalazły się między Unią Europejską a Rosją¹⁵. Brak realnych działań ze strony UE wobec wschodniego sąsiedztwa wywoła – w dłuższej perspektywie – osłabienie wektora integracji europejskiej w polityce zagranicznej tych państw i możliwość powrotu w ich przypadku do polityki wielowektorowości (np. Ukraina) lub też pogłębiania zależności od Rosji. Przyszłość państw tzw. wspólnego sąsiedztwa UE i Rosji w znacznej mierze zależy od nich samych, czyli od ewolucji sytuacji politycznej, koncepcji i kierunków polityki zagranicznej. Owa sytuacja wynika z faktu, że państwa UE borykają się z szeregiem problemów natury wewnętrznej, masową migracją z Bliskiego Wschodu i konfliktami zbrojnymi w południowym sąsiedztwie, natomiast względem państw wschodnich zainteresowane są ustabilizowaniem sytuacji politycznej oraz wzmocnieniem odporności tych państw na wstrząsy zewnętrzne.

Bibliografia

Baluk W., *Transformacja systemu politycznego Ukrainy, Mołdowy i Białorusi*, [w:] *Białoruś, Mołdawia i Ukraina wobec wyzwań współczesnego świata*, T. Kapuśniak (Stępniewski), K. Fedorowicz, M. Gołoś (red.), Lublin 2009, s. 22-24.

Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit, Warszawa 2004.

¹⁵ Por. *Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova, and Ukraine between Russia and the European Union*, O. Schmidtke, S. Yekelchik (eds.), New York 2008.

- Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova, and Ukraine between Russia and the European Union*, O. Schmidtke, S. Yekelchik (eds.), New York 2008.
- Fiszler J.M., Stępniewski T., *Polska i Ukraina w procesie transformacji, integracji i wyzwań dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2017.
- Kapuśniak (Stępniewski) T., *Elita władzy, grupy oligarchiczne a społeczeństwo obywatelskie na scenie politycznej Ukrainy*, [w:] *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, T. Bodio (red.), t. 2, Warszawa 2010, s. 523-534.
- Kapuśniak (Stępniewski) T., *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, Warszawa–Lublin 2008, rozdz. 4.
- Konończuk W., *Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie*, „Punkt Widzenia”, nr 59, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, sierpień 2016.
- Melnyk M., *Integracja Ukrainy z Europą Zachodnią jako wybór cywilizacyjny – katalog problemów i pytań*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, B. Fijałkowski, A. Żukowski (red.), Warszawa 2002, s. 215-220.
- Onuch O., Hale H.E., *Capturing Identity: The Case of Ukraine*, „Post-Soviet Affairs”, vol. 34, 2018, no. 2-3, s. 84-106.
- Riabczuk M., *Europejskie marzenia, euroazjatyckie realia*, [w:] *Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit*, Warszawa 2004, s. 12-13.
- Schmitt C., *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, translated by G. Schwab, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London 1988.
- Schmitt C., *Teologia polityczna i inne pisma*, wybór, przekł. i wstęp M. A. Cichocki, Kraków 2000.
- Stępniewski T., *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy po 2010 roku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, T. Stępniewski (red.), Rok 11 (2013), z. 2: *Słowiański trójkąt: Rosja, Ukraina, Białoruś*, s. 143-163.
- Szostek J., *The Power and Limits of Russia's Strategic Narrative in Ukraine: The Role of Linkage*, „Perspective on Politics”, vol. 15, 2017, no. 2, s. 379-395.
- Świder K., *Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś (po rozpadzie Związku Radzieckiego)*, Warszawa 2015.
- Ukraina po (Euro)majdanie. Od autorytaryzmu do protodemokracji*, A. Stelmach, L. Hurska-Kowalczyk (red.), Toruń 2016.
- Перепелиця Г., *Внутрішні чинники формування зовнішньої політики України*, „Політика і час”, 2004, № 11, s. 32-45.
- Шевчук О., *Вічні інтереси українських політиків*, „Українська правда”, 22.01.2007, <http://www.pravda.com.ua>.
- Яхно О., Мушак О., Белковська О., Белковський С., *Українська влада після виборів-2006: ідеологія, стратегія, конфігурація, склад, перші кроки*, „Українська правда”, 20.03.2006, <http://www.pravda.com.ua>.